

DESCOPERIRILE DE MONEDE ROMANE DIN AȘEZAREA GETO-DACĂ DE LA POIANA ȘI IMPORTANȚA LOR ISTORICĂ

Studiind în ultima vreme întreg materialul monetar roman, tezaure și descoperiri izolate, aflate pe teritoriul Moldovei, a ieșit în evidență o situație ce ne-a dat de gîndit : în tezaurele de monede romane, precum și în descoperirile monetare izolate din regiunea amintită, monedele emise de împărații romani din secolul II e.n. sînt extrem de numeroase, pe cînd monedele aceluiași împărați lipsesc sau sînt extrem de rare în așezarea geto-dacă de la Poiana.

Întrucît această așezare a localnicilor de pe malul Siretului a avut un rol deosebit de important în istoria triburilor geto-dace din Moldova de Jos, atît din punct de vedere economic, cît și militar, constituind un centru de schimb înaintat între localnici și negustori romani¹, ni s-a părut nu fără o semnificație mai adîncă lipsa sau extrema raritate a monedelor din sec. II e.n. în această așezare. De aci ideea de a trata problema sub aspect strict numismatic și, evident, de a trage toate concluziile pe care le îngăduie materialul întrebuițat.

O cercetare de acest fel, în care am încerca să interpretăm descoperirile monetare de la Poiana integrate în cadrul tuturor descoperirilor monetare din aceeași vreme de pe teritoriul Moldovei, pretinde în primul rînd o cunoaștere amănunțită a materialului descoperit la Poiana² și apoi cunoașterea nu mai puțin amănunțită a materialului similar din provincia dintre Carpați și Prut.

---

¹ R. Vulpe, SCIV, I, 1, 1950, p. 51 :, ... centru comercial la o răscruce de drumuri mari, un fel de tîrg internațional”.

² Materialul monetar descoperit la Poiana în campaniile de săpăturidirijate de Academia R.P.R. a fost curățit, identificat, clasificat, inventariat și catalogat de noi la Cabinetul numismatic al Institutului de arheologic. Cîte o copie a materialului inventariat după fiecare campanie a fost înaintată la timpul său. conducătorului șantierului, spre a putea folosi rezultatele în măsura în care va crede de cuviință. Pentru folosirea materialului numismatic de la Poiana, am cerut și primit asentimentul conducătorului șantierului. Pentru înțelegerea acordată îi exprimăm și pe această cale viile noastre mulțumiri.

De la început credem că este necesar să facem câteva precizii, pe care le socotim strict necesare pentru tot ceea ce va urma: pe de o parte că toate considerațiile noastre se referă *numai* la așezarea de pe botul de deal din valea Siretului și cunoscută în lucrările publicate sub denumirea de *Cetatea de la Poiana*, iar pe de alta, *informațiile monetare* pe care ne sprijinim încercăm să cuprindă, în limitele posibilității, tot ceea ce se cunoaște că s-a descoperit pînă în prezent în această stațiune.

Pentru lămurirea problemei în felul în care am pus-o noi, socotim că este necesar să precizăm care sînt cele mai recente monede emise de vreun împărat roman și aflate la Poiana, fie în tezaure, fie în descoperiri izolate, atît în cursul săpăturilor sistematice executate de către soții R. și Ec. Vulpe, cît și în cele întreprinse de amatorii locali sau ieșite în mod întîmplător la iveală.

Pentru a scoate în evidență pe de o parte cea mai recentă monedă, ar pe de altă parte pentru a avea o sumară — dar utilă și pînă la un punct chiar necesară — privire asupra circulației monetare de la Poiana în sec. I î.e.n. și în sec. I e.n., credem că este bine să amintim toate descoperirile monetare romane, provenind de la Poiana. Vom începe cu descoperirile de tezaure monetare romane din săpăturile curente, după care vom continua cu monedele izolate, aflate în timpul aceluiași cercetări și vom încheia cu informațiile privind materialul găsit în aceeași așezare în scormonirile ocazionale ale amatorilor.

A. TEZAURE MONETARE

1. În campania de săpături din anul 1928 s-a descoperit un tezaur ce conținea în total 152 denari romani; din aceștia 145 erau din timpul republicii, iar 7 din timpul împăratului August. Cea mai recentă monedă din acest tezaur datează între anii 14—12 î.e.n.³

2. În cursul campaniei de săpături din anul 1949 s-a găsit un tezaur de monede romane, format din 25 denari din timpul republicii și de la August. Cea mai recentă monedă se datează în anul 2 î.e.n.

3. În imediata apropiere a stațiunii de la Poiana, dar actualmente pe teritoriul satului Diaconi, care aparține de comuna Poiana, conducătorul săpăturilor amintește că „într-un tezaur de 95 denari de argint descoperit întîmplător în toamna anului 1949, în zona tumulilor de la N de stațiune, figurează o piesă de la împăratul Titus”⁴.

4. În săpăturile întreprinse în anul următor (1950) a ieșit la iveală un alt tezaur, „constituit din 194 denari de argint, republicani și din vremea împăratului August”⁵.

5. Tot în cursul aceluiași an „în spațiul JF s-a dat peste un tezaur de 66 denari de argint, republicani și imperiali, din care cei mai noi datează de la Vespasian”⁶.

³ Ec. Dunăreanu-Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsit la Piroboridava*, în volumul *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 126—133.

⁴ R. Vulpe, SCIV, II, 1, 1951, p. 192.

⁵ *Ibidem*, p. 190.

⁶ *Ibidem*, p. 192.

B. DESCOPERIRI IZOLATE DE MONEDE ÎN CURSUL SĂPĂTURILOR

Referitor la această categorie de monede, conducătorul șantierului Poiana a făcut în anul 1950 o prețioasă remarcă pe care o reproducem în întregime : „de altfel nici o monedă găsită pînă acum în săpăturile noastre, chiar în acelea pe care le-am practicat în trecut, nu e mai nouă decît domnia acestui împărat”⁷.

Deși observația pe care a făcut-o R. Vulpe cu privire la data celei mai recente monede romane din timpul imperiului este justă, fiind sprijinită de material, și ne-ar putea scuti să mai amintim și restul materialului, totuși vom da, în rezumat, situația acestor loturi monetare.

6. În săpăturile executate în campaniile din anii 1927—1928, au fost strînse și depuse la Cabinetul numismatic al Muzeului Național de antichități, 16 monede romane diferite. Cea mai recentă din ele se datează în timpul lui Vespasian⁸.

7. În campania de săpături din anul 1949 au fost găsite monede romane de argint⁹ ce se înșirue din secolul al II-lea î.e.n. și pînă în vremea lui Vespasian.

8. Tot ca monede izolate au fost strînse în săpăturile din anul 1950 nu mai puțin de 46 monede romane, cele mai multe din timpul republicii (36 buc.), dar și cîteva (10 buc.) emise de împărații din sec. I e.n. și între ele cea mai recentă din vremea lui Vespasian.

9. De la același șantier și provenind din descoperirile izolate aflate în cursul campaniilor din anii 1948—1951 au mai ajuns la Muzeul Național de antichități 10 denari romani din timpul republicii precum și 4 monede din timpul imperiului: cîte una de la Augustus, Tiberiu, Claudiu I și M. Aureliu. Aceasta din urmă a fost aflată în regiune „mai demult”¹⁰ și este de tipul M, 188, Cohen², 519. Se datează în anii 161—162.

Acestea sînt informațiile cu privire la tezaurele și descoperirile izolate de monede ce au ieșit la iveală în cursul diferitelor campanii de săpături executate în așezarea de la Poiana.

Dar în afară de săpăturile organizate, conduse și executate în mod științific, amatorii locali sau din împrejurimi au întreprins și ei, în diferite reprize, fie săpături reduse, fie scormoniri în diferite puncte cu scopul de a descoperi obiecte. De aceea, spre a putea avea toate datele în legătură cu problema ce o urmărim, socotim că trebuie să amintim și această categorie de informații, desigur în starea în care ele ne-au ajuns la cunoștință.

10. Despre descoperirile de monede în așezarea de la Poiana, un amator local nota în anul 1939 : „în mod sporadic, dar destul de des, s-au găsit în acest castru monede de argint, uneori chiar mici tezaure, de cîte 27, 82, din care numai de la August 16 bucăți, sau peste 100 de bucăți

⁷ R. Vulpe, SCIV, II, 1, 1951, p. 192.

⁸ O parte din ele, cele descoperite în campania de săpături din anul 1927, sînt descrise de R. și Ec. Vulpe, în „Dacia”, III—IV, 1927—1932, p. 339—340 și fig. 119—120.

⁹ R. Vulpe, SCIV, I, 1, 1950, p. 48.

¹⁰ Idem, SCIV, II, 1, 1951, p. 192.

la un loc, fie puse într-o pungă, fie într-o ceșculiță de lut, cum și câteva de aur, dar și foarte puține de bronz, aceste din urmă prost conservate, afară de o piesă de la împăratul Tacitus”¹¹.

11. Un alt amator local menționează, pe lângă descoperiri de obiecte făcute de el în așezarea amintită, și unele monede din timpul republicii romane, din care menționăm pe cele cu legenda Brutus și Ahala¹².

Cu altă ocazie¹³, același cercetător amator mai adaugă: „În afară de alte monede imperiale romane de bronz și argint mai bine păstrate din vremea Antoninilor, s-a mai aflat aci o monedă de bronz avînd pe av. figura împăratului *Tacitus* cu legenda IMP.C.M.CL.TACITVS AVG, iar pe rv. legenda NEC VITA SAVCI[A], în parte ștearsă și o figură care ține în mîna dr. o balanță și în cea st. se pare un corn al abundenței.

12. Pentru completarea informațiilor trebuie menționat că Vasile Pârvan, în studiul său asupra acestei așezări, cunoaște și notează că s-au găsit monede din vremea republicii (Caesar și Cassius), precum și din vremea imperiului, dar nu s-au păstrat¹⁴.

13. Dintr-o altă notiță¹⁵, aflăm că în anul 1903 au mai fost aflate în aceeași așezare „18 monede de argint grecești și romane, 6 monede de bronz” și diferite alte obiecte.

14. O ultimă informație în legătură cu aflările de monede în aceeași așezare ne este furnizată de descoperirea a doi denari romani din timpul republicii, sec. I î.e.n., ce au intrat în colecțiile Muzeului Național de antichități din București¹⁶ în anul 1939.

Pentru o mai ușoară urmărire a datelor oferite de descoperiri, am întocmit tabloul recapitulativ de la pag. 169

Prima grijă pe care trebuie să o avem în vedere cînd operăm cu materialul numismatic pentru un anumit scop este să ne asigurăm în primul rînd că posedăm, pe cît posibil, *toate descoperirile monetare* și în al doilea rînd că toate acestea au fost studiate, identificate și clasificate. Numai în aceste împrejurări, studiul materialului documentar la care facem apel noi, ne va putea indica un rezultat vrednic de luat în seamă.

Referitor la primul aspect al problemei ridicate mai sus, notăm că am avut în vedere și am strîns și notat întreg materialul cunoscut nouă ca descoperit la Poiana, rămînînd nestudiat de noi doar cel aflător în Muzeul din Tecuci. Acest material numismatic însă, după cum ne-a informat verbal directorul muzeului din acea localitate, nu posedă indicația locului de descoperire, așa că, pentru latura problemei pe care o urmărim noi, n-ar putea aduce nici o contribuție.

¹¹ M. Dimitriu, CNA, XIV, 1939, p. 135—6.

¹² C. Solomon, *Un muzeu regional la Tecuci*, p. VII. Este vorba de denarul Q. Caepio Brutus, Grueber, Roma, 3864, anul 59 î.e.n.

¹³ C. Solomon, *Descoperiri recente și cercelări asupra citorva stațiuni antice din jud. Tecuci*, în BCMI, XX, 1927, p. 105—106. Lectura dată legendei de pe reversul monedei trebuie îndreptată, fiind evident greșit citită. Cred că avem de-a face cu legenda AEQVITAS, AVG cu care se împacă și descrierea tipului —, „figură care ține în mîna dr. o balanță”. Cf. Cohen² 5.

¹⁴ V. Pârvan, *Castrul de la Poiana* . . . , în ARMSI, XXXVI, 1913, p. 99 și extr. p. 7.

¹⁵ Const. Moisil, în BSNR, XVII, 1922, p. 58, nr. 92.

¹⁶ Registrul inventar 96.

În ceea ce privește cel de-al doilea aspect, precizarea fiecărei monede în parte, operație prealabilă strict necesară ce pregătește calea concluziilor, ea a fost făcută ori de câte ori materialul sau indicațiile scrise ne-au permis. Din acest punct de vedere nu sînt de desconsiderat nici indicațiile oferite de statistică și pe care noi le socotim de o valoare indicativă însemnată.

Nr. crt.	Felul descoperirii	Condițiile de aflare	Nr. descrierilor din text	Dacă descoperirea e studiată sau nu	Cantitatea monedelor	Data ultimei monede	Observații
1	tezaur	săp. 1928	1	studiată	152	14—12	
2	"	" 1949	2	"	35	2 l.e.n.	
3	"	" 1949	3	"	95	Titus	
4	"	" 1950	4	"	194	11 e.n.	
5	"	" 1950	5	"	66	Vespasian	
6	izolate	" 1928	6	"	16	"	
7	"	" 1949	7	"	24	"	
8	"	" 1950	8	"	46	"	
9	"	" 1949—51	9	"	14	M. Aureliu	
10	tezaur	întîmplător	10	nestudiată	27	?	
11	"	"	10	"	82	?	
12	"	"	10	"	peste 100	?	
13	izolate	"	11	studiată	1	?	
14	"	"	12	"	1	Tacitus	
15	"	"	12	"	1	?	
16	"	"	13	nestudiată	28	?	republicane grecești și romane republicane
17	"	"	14	studiată	2		
Total peste 884							

Din totalul de circa 880 de monede cunoscute ca descoperite în așezarea de la Poiana, au fost studiate de noi 647, restul de 237 n-au putut fi determinate din cauză că s-au pierdut între timp. Din punct de vedere al proporției, monedele studiate reprezintă 73,19%, față de cele nestudiate ce reprezintă 26,81%. Chiar și numai indicația dată de cifra seacă statistică, anume că posedăm 73% din materialul aflat, o socotim suficientă pentru a ne permite să operăm în chip valabil cu ea. Dar valoarea acestui procent se mărește și mai mult dacă adăugăm amănuntul că el cuprinde *totalitatea monedelor descoperite în cursul campaniilor de săpături sistematice* de la Poiana între anii 1927 și 1951, la care au fost adăugate și altele, în limita în care ele erau precizate.

Pusă în felul acesta, problema se sprijină pe temelii solide și putem să folosim cu încredere materialul numismatic existent, întărindu-ne convingerea că încheierile la care el ne conduce sînt reale.

Privit din punct de vedere cronologic, materialul monetar roman citat de noi mai sus ne îngăduie să desprindem de pe acum două etape în timp: o parte din aceste monede, anume *marea lor majoritate*, ajung pînă în a doua jumătate a sec. I e.n., iar o altă parte din monede, cunoscute într-un *număr extrem de redus*, se plasează în cursul secolelor II—III e.n.

Vom trece mai întâi în revistă ultima categorie de monede, rămânând ca prima să fie analizată ulterior.

Din categoria monedelor romane din timpul imperiului, databile în secolul al II-lea e.n., s-a găsit, în cursul săpăturilor științifice executate și conduse de R. și Ec. Vulpe, o *singură monedă* de la Marcu Aureliu. Este vorba de un denar „găsit mai demult pe rîpile de la Poiana”¹⁷, de tipul Cohen², 519, datat¹⁸ în anii 161—162.

O altă monedă romană din timpul imperiului găsită, după informațiile de care dispunem, tot în stațiunea de la Poiana, este o piesă de bronz emisă în timpul domniei împăratului roman Tacitus (275—276)¹⁹. Aceeași notiță ce ne dă informația de mai sus, mai adaugă în continuare că pe același loc s-ar fi aflat . . . „monede din vremea Antoninilor . . .”

Această ultimă informație, dată de localnici, întrucît monedele n-au fost văzute de nici un cercetător, nu o putem primi decît sub beneficiul de inventar. În același sens pledează și lipsa monedelor din sec. II din descoperirile din timpul săpăturilor sistematice.

În stadiul actual al documentării noastre, nu putem să cităm ca monede romane din sec. II—III găsite în stațiunea de la Poiana, decît două exemplare sigure: un denar de la M. Aureliu și o monedă de bronz de la Tacitus.

Să ne întoarcem la masa principală de monede, formată din monede din timpul republicii și imperiului din primul secol al erei noastre.

Potrivit scopului ce ni l-am propus, acela de a găsi o explicație valabilă lipsei de monede din secolul II e.n. în așezarea de la Poiana, socotim necesar să studiem îndeaproape tezaurele și descoperirile izolate de monede din sec. I e.n. Din simpla enumerare a descoperirilor monetare ce fac parte din această categorie reiese că moneda romană începe să fie prezentă în așezarea întărită de la Poiana încă din cursul secolului I î.e.n. și aceeași monedă va continua să vină și în cursul secolului I e.n. Monedele din timpul împăratului roman Vespasian, atît cele de argint cît și cele de bronz, sînt cele mai recente ce *apar* și *încheie* atît unele tezaure monetare, cît și unele descoperiri izolate, aflate în așezarea care formează obiectul cercetării noastre.

Nu mai puțin de cinci loturi, două tezaure și trei grupe de descoperiri monetare izolate, au în componența lor, ca cea mai recentă monedă, cîte o piesă emisă în timpul lui Vespasian.

După cît se pare, materialul monetar jalonează o etapă ce se încheie cu domnia lui Vespasian. Credem că adîncind studiul acestor monede, am putea ajunge la unele indicații mai precise în ceea ce privește datarea momentului cînd se produce cezura pe care o schițează, urmînd ca după ce vom obține aceste precizuni să căutăm și explicația fenomenului.

În acest scop, socotim că este necesar să prezentăm mai întâi în mod rezumativ toate descoperirile monetare ce se termină cu monede de la Vespasian, de pe cetățuia de pe malul Siretului.

¹⁷ R. Vulpe, în SCIV, II, 1, 1951, p. 192.

¹⁸ H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, vol. IV, Londra, 1940, p. 409, nr. 188.

¹⁹ C. Solomon, în BCNI, XX, 1927, p. 105—106.

1. În tezaurul descoperit la Poiana în campania de săpături din 1950, format din 66 denari, cea mai recentă monedă este de tipul Mattingly, 457; ea a fost bătută la Efes și este datată de același cercetător în anul 71 e.n. Starea de conservare a monedei este foarte bună; ea este necirculată, încît lasă impresia unui adevărat *fior di conio*.

2. În tezaurul descoperit la Diaconi, cea mai recentă monedă este un denar de la Titus. Acest denar este de tipul Cohen², 395 sau Mattingly, Vespasian, 521. Pe baza legendei, în care, printre titlurile pe care le poartă Titus, figurează și „TR POT”, deci pentru întâia oară, datăm această monedă cu ajutorul lui Cagnat (*Cours d'épigraphie*, p. 190) în anul 71. Starea de conservare a monedei este foarte bună și nu prezintă urme de tocire prin circulație.

3. Dintre loturile de monede izolate descoperite în campaniile de săpături din anii 1927—1928 de la Poiana, cea mai recentă monedă este un denar de la Vespasian de tipul Cohen², 276 sau Mattingly, 457, bătut în atelierul monetar de la Efes în anul 71. Conservarea este bună și moneda prezintă foarte puține urme de circulație, fapt menționat și de R. și Ec. Vulpe în „Dacia”, III—IV, p. 339 („très lisible”).

4. Dintre monedele izolate descoperite în campania de săpături din anul 1949, cea mai recentă este un denar emis sub Vespasian. Denarul ce poartă legenda și efigia lui Vespasian este de tipul Cohen², 37 și Mattingly, 428, fiind datat de ultimul cercetător (vol. II, p. 88) între anii 69—70, a fost emis de una din monetăriile din Orient (Asia Mică), fără a se putea adăuga și alte precizii. Starea lui de conservare este foarte bună și nu prezintă urme de tocire prin circulație, dînd impresia unui *fior di conio*.

5. În campania de săpături din anul 1950 au fost strînse ca găsite în mod izolat unele monede, dintre care cele mai recente sînt două piese bătute sub Vespasian. Una este un denar de tip Cohen², 276, Mattingly, 458, și a fost bătută în atelierele din Efes. Moneda este datată de ambii numismați în anul 71. Conservarea este bună și arată pe av. slabe urme de circulație.

Cealaltă monedă de la Vespasian este o jumătate de sestertț tăiat exact în două din vechime. Este de tipul Cohen², 327 (cu corectările lui Mattingly, vol. II, p. 119, nota 554) și Mattingly, 554. A fost bătută în anul 71. Conservarea este mulțumitoare; moneda nu prezintă urme de tocire prin circulație.

Din materialul expus mai sus, format din două tezaure monetare și trei loturi de descoperiri izolate de monede, reiese că într-un caz cea mai recentă monedă se datează în anul 69—70, iar în toate celelalte patru cazuri *cea mai recentă monedă este din anul 71 e.n.*

Socotim indicația furnizată de această dată de o deosebită valoare în legătură cu problema pe care o urmărim. S-a întîmplat *ceva* în timpul domniei acestui împărat și acel *ceva* a pus capăt afluirii mai departe de monede romane în stațiunea de la Poiana.

Faptul că monedele aflate în tezaure și descoperiri izolate în cursul săpăturilor se opresc în primii ani de domnie a lui Vespasian înseamnă, după părerea noastră, că avem de înregistrat o *întrerupere* a locuirii geto-dace pe cetățuie.

Cu privire la fixarea în timp a etapei de sfârșit a așezării geto-dace de la Poiana, nu avem deocamdată la dispoziție, până la redactarea monografiei asupra acestui important centru de viață al populației locale din sudul Moldovei, decât amplele rapoarte preliminare, publicate cu regularitate de către Radu Vulpe și însoțite de un bogat material ilustrativ. Grijă și meticulozitatea cercetătorului au făcut să se consemne în aceste rapoarte toate descoperirile esențiale, inclusiv monedele găsite în săpătură, fie sub formă de tezaure, fie sub formă de descoperiri izolate.

Problema pe care o urmărim a constituit mereu una din preocupările de seamă ale conducătorului șantierului de la Poiana, care a luat atitudine față de ea în rapoartele publicate, desigur în funcție de materialul recoltat în campania respectivă. Pe baza rapoartelor publicate, pot fi urmărite opiniile cercetătorului amintit, cu argumentările și rezervele respective²⁰.

Pentru a defini poziția ultimă pe care autorul a adoptat-o față de această problemă, socotim util să cităm opinia sa, formulată în penultimul și ultimul raport cu privire la săpăturile efectuate în importantul centru local de pe malul Siretului. În raportul care încheie campania de săpături din 1950, poziția autorului este exprimată doar tangențial, în treacăt, cu ocazia tratării descoperirilor monetare: „Monedele sînt mai rare ca în stratul III 1—2 și nu s-au găsit decât în nivelul IV 1. În majoritate sînt denari de argint republicani și imperiali din sec. I e.n. S-au găsit și cîteva piese de bronz din aceeași vreme, printre care e remarcabilă o medalie bine păstrată a împăratului Nero. În spațiul JF s-a dat peste un tezaur de 66 denari de argint republicani și imperiali, din care cei mai noi datează de la Vespasian. De altfel nici o monedă găsită pînă acum în săpăturile noastre, chiar în acelea pe care le-am practicat în trecut, nu e mai nouă decât domnia acestui împărat. Totuși, n-avem dreptul să tragem de aci vreo concluzie în ceea ce privește data la care a fost părăsită stațiunea de la Poiana pentru ultima dată. Într-un tezaur de 95 denari de argint descoperit întîmplător în toamna anului 1949, în zona tumulilor de la N de stațiune, figurează o piesă de la împăratul Titus. Mai demult, o monedă de la Marcu Aureliu se găsisse pe rîpăle de lîngă Cetățuie. Apoi în stratul ultimului nivel al stațiunii, IV 2, n-am găsit încă nici o monedă. Putem căuta orice explicație acestei lacune, dar sigur e că stratul trebuie să fie mai nou decât denarii din nivelul IV 1.

²⁰ R. și Ec. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, în „Dacia”, III—IV, 1927—1932, p. 3-16, unde se menționează „monede romane republicane, găsite cu monede de ale lui Augustus și Vespasian, acestea din urmă constituind ultimul document precis al nivelului”. Cf. R. Vulpe, *Piroboridava. Considerațiuni arheologice și istorice asupra cetății de la Poiana în Moldova de Jos*, în „Viața românească”, XXII, 1930 și XXIII, 1931, p. 16, 20 și 33—34. același, *Piroboridava, la station préhistorique et daco-romaine de Poiana dans la Moldavie inférieure*, în RA, 1932, 2, p. 255, 261, 273—275. Idem, în SCIV, I, 1, 1950, p. 47—52 și *ibidem*, II, 1, 1951, p. 177—216.

Nu știu dacă monedele de la împăratul Tacitus, menționate în Bul. Com. Mon. Ist. XX (1927), p. 105, ca provenind de la Poiana, au fost găsite chiar în stațiune ori în altă parte a comunei, dar prezența lor acolo ar fi o indicație că în a doua jumătate a sec. III localitatea era încă populată”²¹.

În anul următor, în cadrul considerațiilor generale făcute în raportul de încheiere al săpăturilor de la Poiana, autorul conchide :

„În privința considerațiilor generale, schițate în raportul nostru de anul trecut (reproduse de noi mai sus în partea ce ne privește) descoperirile prilejuite de săpăturile din 1951, de la Poiana, nu prezintă nici un element destinat să le modifice. Doar constatarea că majoritatea obiectelor recente se opresc la sec. I e.n. și că nici un obiect nu poate fi cert datat într-o epocă mai nouă, cu excepția celor câteva pe care le-am precizat în acel raport (SCIV, II, 1, 1951, p. 191—194), menține problema sfârșitului acestei stațiuni într-un provizorat, care urmează să fie lămurit cu prilejul unui studiu viitor al bogatului material descoperit în săpăturile de pînă acum”²².

Din citatele prezentate de noi mai sus reiese că cercetătorul de la Poiana a sesizat în ultimele două campanii de săpături două fapte de ordin material: a) că monedele se opresc pe Cetățuia de la Poiana cu domnia împăratului Vespasian și b) — fapt deosebit de important — că „majoritatea obiectelor recente se opresc la sec. I e.n.”

Din cele de mai sus putem trage concluzia că autorul s-ar pronunța pentru datarea sfârșitului puternicii așezări de la Poiana în a doua jumătate a secolului I e.n. Dar, mai departe, după ce amintește faptul că cele mai recente monede găsite în stațiune sînt din vremea lui Vespasian, adaugă imediat : „Totuși n-avem dreptul să scoatem de aci vreo concluzie în ceea ce privește data la care a fost părăsită stațiunea de la Poiana pentru ultima dată... Într-un tezaur găsit în zona tumulilor... figurează o piesă de la împăratul Titus . . . Mai mult, o monedă de la Marcu Aureliu se găsise lîngă cetățue...”

Rezervele formulate de autor exprimă într-o formă concisă, dar pregnantă, două poziții mai importante : a) că viața a continuat pe înălțimile de pe malul Siretului și după Vespasian (și se dau ca dovadă unele monede din sec. II) și b) că părăsirea, pentru ultima dată, a stațiunii de la Poiana nu s-a făcut pe timpul lui Vespasian.

Limitîndu-ne discuția numai pe baza materialului numismatic de la care am pornit, credem că este cazul să scoatem în evidență unele date ce reies în mod clar din studiul acestui material.

În timpul primei părți a domniei împăratului Vespasian, sînt îngropate două tezaure monetare ce se încheie cu cîte o monedă datată în anul 71.

Trei loturi de monede izolate descoperite în cursul campaniilor de săpături au cea mai recentă monedă din timpul domniei aceluiași împărat,

²¹ R. Vulpe, SCIV, II, 1, 1951, p. 192—193.

²² *Ibidem*, III, 1952, p. 209.

una datîndu-se între anii 69—70, iar în celelalte două cazuri exact în anul 71.

Examinarea stării de conservare, așa cum a fost notată mai sus și care ne arată că aceste ultime monede, fie de argint, fie de bronz, sînt aproape toate *fior di conio*, ne dovedește că cele mai recente monede din timpul lui Vespasian n-au mai avut timp să circule și deci să se tocească și explicația este simplă: din cauză că ele au fost ascunse sau au ajuns în pămînt la o dată foarte apropiată de aceea indicată de ultimul an de emisiune. Încetarea venirii monedei romane în cetățuia de la Poiana după Vespasian nu poate fi explicată prin cauze proprii sistemului monetar roman. Moneda romană nu suferă nici o schimbare sau reformă în acest timp, încît nu putem să explicăm situația de pe cetățuie pe această cale. O reformă monetară s-a făcut în timpul domniei lui Nero, iar cea care va urma se va face mult mai tîrziu.

Dacă în circulația monetară a imperiului n-a fost nici o tulburare, sîntem datori să examinăm și o altă posibilitate: nu cumva au fost anumite *impedimente regionale* care au cauzat întreruperea în acest timp a legăturilor de schimb dintre localnicii geto-daci și imperiul roman și care să se reflecte printr-o lipsă a monedei romane din ultimele două decade ale secolului I și primele decade ale celui următor în regiunea Moldovei? În cazul cînd fenomenul s-ar repeta pe întreaga regiune, ar trebui să căutăm o explicație mai generală, privind grupul de triburi getice din Moldova, iar în caz negativ, ea trebuie căutată și limitată local la Poiana.

În privința prezenței monedei romane de la începutul sec. II și pentru întreg acest secol în regiunile din nordul Daciei și în răsăritul ei, în masa triburilor slave pînă la Nipru, se cunosc azi *sute de tezaure*. Este destul să amintim repertoriile lui V. V. Kropotkin²³ și K. Majewski²⁴, cu hărțile respective, pentru a vedea că pe întregul spațiu al triburilor „barbare” din această parte a Europei, *începînd din această vreme*, moneda romană pătrunde spre răsărit. Nu mai puțin important este faptul că dintre *bazele de pătrundere* spre triburile din *Sarmatia europeană*, două erau în nemijlocita apropiere a Poanei: una în Moesia inferior și alta în Dacia de răsărit. Cu toate acestea, monede romane de la sfîrșitul sec. I și de la împărații din sec. II nu s-au găsit, cu excepția amintită.

S-ar putea obiecta că situația existentă în regiunile din NE Daciei romane și la răsărit de Prut ar avea o explicație proprie, pe cînd în Moldova ar putea fi o situație specială. Din examinarea descoperirilor monetare romane, efectuate în cursul timpului pe teritoriul Moldovei și strînse de noi în ultimii ani, reiese în mod limpede că situația este aceeași: moneda romană de argint de la sfîrșitul sec. I și începutul sec. II *invadează* pur și simplu regiunea dintre Carpați și Prut. Pentru exemplificarea acestei situații am întocmit un tablou cu specificarea monedelor descoperite în

²³ V. Kropotkin, VDI, 1951, 4, p. 243—252 și *ibidem*, 1954, 3, p. 152—180.

²⁴ K. Majewski, *Importy, rzymkie na ziemiach slowianskich*, Wroclaw, 1949, 216 pag. și două hărți.

unele localități din Moldova, conținând piese de la împărații care urmează imediat lui Vespasian și pînă la Traian însuși²⁵.

Din exemplele citate de noi mai jos, reiese că monedele împăraților romani de după Vespasian, departe de a constitui o raritate în tezaurele monetare din Moldova, apar în mod obișnuit și într-un număr sensibil crescînd, în special începînd cu Traian. Și situația aceasta continuă în același ritm ascendent, pînă în vremea lui Antonin Piul și Marc Aureliu, după care monedele descresc din nou²⁶.

Dacă în toată regiunea „barbară” din NE imperiului roman situația este la fel — și regiunea de azi a Moldovei sub acest aspect nu numai că nu face notă discordantă, ci se integrează organic și complet, dovedind în mod evident că denarul roman din sec. II se găsește de la Carpați la Nipru —, aceasta înseamnă că în dezvoltarea așezării de la Poiana a intervenit ceva care a împiedicat ca fenomenul general constatat să se facă simțit și acolo.

În lumina acestor date, lipsa monedelor de la împărații ce au urmat la tron lui Vespasian, dar mai ales a celor din secolul al II-lea începînd cu Traian, este hotărîtoare. Pentru toată această epocă, în cursul unor lungi campanii de săpături nu se poate cita sigur decît un *denar* de la Marc Aureliu. Informațiile pe care le-au consemnat amatorii locali, care mai vorbesc și despre alte monede din „vremea Antoninilor”, trebuie primite cu rezervă. Dacă monedele acestea ar fi circulat în așezarea geto-dacă de la Poiana, ele ar fi fost aflate în cursul săpăturilor. Faptul că n-au fost găsite pînă acum ne face să bănuim că viața din stațiunea de la Poiana *s-a întrerupt* din anumite cauze, la o dată ce trebuie să fie foarte apropiată de anul 71. Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă că *puternica și înfloritoarea*

²⁵ Prezența monedelor lui Titus, Domițian, Nerva și Traian în cîteva tezaure din Moldova :

1. *Bacău*, împrejurimi, 1929 (data descoperirii), dintr-un tezaur de 310 denari ce se înșiruiau de la Nero la Septimiu Sever : Titus 9, Domițian 13, Nerva 5, Traian 77. — 2. *Cașin*, reg. Bacău. Dintr-un tezaur de vreo 200 monede au fost determinate abia 36 piese. Între acestea sînt semnalate unele emise de Titus și altele de Domițian ; Const. Moisil, în BSNR, XI, 1914, p. 29, nr. 32. — 3. *Cîndești*, reg. Bacău. Dintr-un tezaur de 288 denarii de la Nerva-Sever Alexandru : Vespasian 25, Titus 7, Domițian —, Nerva 6, Traian 39 ; inedit. — 4. *Ciumași*, reg. Bacău, tezaur fragmentar Nero — Commodus. Vespasian 4, Titus 2, Domițian 1, Traian 4 ; inedit. — 5. *Costești*, reg. Iași, 1948, tezaur fragmentar : Vespasian 7, Titus 3, Domițian 1, Nerva 1, Traian 6 ; inedit. — 6. *Cursești*, reg. Iași, tezaur 608 denari (Nerva — Septimiu-Sever) : Vespasian 69, Titus 9, Domițian 11, Nerva 4, Traian 79 ; inedit. — 7. *Gura Văii*, reg. Bacău, 1935, tezaur fragmentar (Nero — Commodus) : Vespasian 6, Titus 1, Domițian 5, Nerva 2, Traian 19 ; inedit. — 8. *Muntenești*, reg. Iași, 1951, 466 denari (Nero — Sever Alexandru) : Vespasian 32, Titus 2, Domițian 7, Nerva 2, Traian 52 ; D. Tudor, în SCȘ Iași, V, 1954, p. 379 și urm. — 9. *Negri*, reg. Bacău, fragment de tezaur (republicane — M. Aureliu), Vespasian 7, Nerva 1, Traian 8 ; inedit. — 10. *Oboroceni*, reg. Iași, 1955, 735 (Nero — Septimiu-Sever) ; Vespasian 82, Titus 13, Domițian 5, Nerva 6, Traian 115 ; inedit. — 11. *Oniceni*, reg. Iași, 1942, 68, denari, fragmentar (republicane — M. Aureliu), Vespasian 1, Titus 1, Domițian 5, Traian 11 ; Const. Moisil, *Cabinetul numismatic al Academiei Române*, în *Crêșterea colecțiilor 1938 — 1942*, București, 1944, și *extras*, p. 102 — 107. — 12. *Racova — Chetriș*, reg. Bacău, 1951, 248 denari (Otho — Septimiu-Sever). Vespasian 19, Titus 2, Traian 23 ; inedit. — 13. *Adjud* (= Săscut), reg. Bacău, 1935, 901 denari (Nero — Commodus). Vespasian 39, Titus 17, Domițian 44, Nerva 30, Traian 189. Dr. Gh. Severeanu, în „București”, I, 1935, p. 218 — 232. — 14. *Socoa*, reg. Bacău, 1943, 536 denari (Nero — Commodus), Vespasian 58, Titus 8, Domițian 25, Nerva 10, Traian 105 ; inedit.

²⁶ D. Tudor, *loc. cit.*, p. 383.

stațiune fortificată și-a încheiat existența încă din timpul lui Vespasian.

După cât ni se pare nouă, ar trebui să acordăm prezenței monedei lui Tacitus (275—276) o semnificație deosebită față de celelalte monede romane pomenite pînă acum.

Nu trebuie pierdut din vedere faptul că această monedă de bronz apare în plină criză monetară a imperiului și că asemenea monede — pentru această vreme — deși se găsesc rar și izolat în așezările din Moldova, totuși apar. Prezența ei acolo trebuie apropiată de obiectele ce sînt datate în „sec. III” și care indică o nouă etapă de locuire pe cetățuia de pe malul Siretului, al cărei aspect cultural va trebui precizat în viitor mai îndeaproape. De asemenea rămîne de studiat și văzut cînd trebuie pus mai exact în timp începutul și sfîrșitul acestei noi perioade de locuire, folosind ambele categorii de documente : moneda și celelalte obiecte.

Moneda amintită precum și o parte din materialul arheologic din aceeași vreme, ar putea fi interpretate în cadrul noii situații ivite în Moldova acestei epoci, cu noile forțe ce luptă activ împotriva imperiului : de o parte elementul local, *carpii*, iar de altă parte un element nou și la fel de agresiv, *goții*.

Constatările făcute pe baza materialului numismatic expus mai sus și concluziile la care el ne obligă să ajungem în ceea ce privește datarea sfîrșitului așezării geto-dace de la Poiana, ne pretind să mergem pe această linie pînă la capăt. În această ordine de idei, vom încerca, fie chiar numai cu titlul de ipoteză, să găsim o explicație istorică a întreruperii locuirii acestui important centru în timpul lui Vespasian, iar pe de altă parte să ne precizăm atitudinea față de unele implicații de ordin istoric ce decurg în mod logic din poziția adoptată de noi.

În ceea ce privește primul aspect al problemei, acela al explicării întreruperii locuirii de pe cetățuie, mărturisim că documentarea de care dispunem nu ne îngăduie, în stadiul actual al cercetărilor, să găsim o soluție mulțumitoare. În lipsa unor asemenea date, sîntem nevoiți să recurgem la ipoteze ce rămîn să fie verificate de noi descoperiri. S-ar putea avea în vedere, în acest cadru, două cauze mai generale : una *internă* și a doua *externă*. În prima ipoteză, părăsirea așezării de la Poiana s-ar putea pune în legătură cu frămîntările interne ce au precedat cu puțin venirea la domnie a lui Decebal, iar ca urmare a acestor frămîntări, obligația de a părăsi importantul centru de pe malul Siretului. Nu ascundem faptul că o asemenea explicație chiar cu titlul de ipoteză ni se pare puțin probabilă și tot atît de puțin convingătoare. Mai verosimilă, mai aproape de realitate, ni s-ar părea ipoteza că obligația de a părăsi cetatea de pe malul Siretului ar fi de pus în legătură cu o cauză *externă*²⁷. În această

²⁷ R. Vulpe, *Piroboridava*, București, 1931, p. 33, înclină să explice terminarea primei faze geto-romane ca o „ispravă a geților lui Decebal sau a aliaților lor, sarmații și bastarnii, săvîrșită probabil pe vremea lui Domițian”

privință va trebui să vedem dacă izvoarele literare ale vremii ne-au păstrat vreo referire cu privire la vreun eveniment istoric petrecut în această regiune, în prima parte a domniei lui Vespasian.

În starea actuală a documentării noastre aceste izvoare nu ne pot indica cu precizie un eveniment întâmplat în anul 71 sau imediat după această dată, cu care să punem în legătură părăsirea așezării. Lipsind izvoarele istorice directe, credem că se poate încerca, cu titlul de ipoteză — ce rămîne să fie confirmată ulterior — o explicație a întreruperii locuirii de la Poiana ca o urmare a evenimentelor întâmplate în regiunea Dunării de Jos, cu un an-doi mai înainte.

Vom reaminti pe scurt faptele esențiale²⁸.

Spre sfîrșitul anului 69 frontiera Dunării de Jos rămîne descoperită, prin trimiterea trupelor Moesiei pentru a lupta în Italia împotriva armatei lui Vitellius. De această situație profitară în primul rînd dacii, care au făcut o puternică incursiune în Moesia²⁹. Spre a restabili situația, împăratul trimite din Orient legiunea a VI-a ferrata sub comanda lui C. Licinius Mucianus, care alungă pe daci din Moesia. Ca guvernator al Moesiei rămîne Fonteius Agrippa, iar Mucianus se îndreaptă cu armata spre Roma, unde ajunge în ultimele zile ale lui decembrie 69.

În anul următor, după cum ne povestește Flavius Iosephus, în *De bello judaico*, VII, 91—95, „dintre sciți așa numiți sarmați, un popor foarte numeros, au trecut peste Istru în Moesia” și în puternica lor incursiune au omorît multă lume, soldați și locuitori, și că tot cu acest prilej și-a găsit moartea și guvernatorul Fonteius Agrippa. Se pare că la această incursiune au luat parte și dacii, după cum remarcă R. Vulpe și A. Stein³⁰.

Situația va fi restabilită de către noul guvernator Rubrius Gallus, în anul 70. Referitor la acesta din urmă, Flavius Iosephus adaugă: „Punînd capăt războiului, comandantul roman se gîndi să ia măsuri de siguranță pentru viitor și consolidează pozițiile cu garnizoane mai numeroase, așa încît trecerea (Istrului) să fie cu totul imposibilă pentru barbari”.

Întrucît dacii au luat parte la incursiunile din Moesia în anul 69 și 70, ar fi posibil ca Rubrius Gallus, guvernatorul din anul 70, despre care izvoarele istorice sînt extrem de sărace³¹, să fi impus geților, în cadrul măsurilor generale de siguranță și *părăsirea importantei cetăți de la Poiana*. Aceasta s-ar fi putut petrece în anul 71 sau în anii imediat următori.

Fixarea datei cînd se întrerupe locuirea înfloritoare a localnicilor din Moldova de Jos, imediat după anul 71, are o implicație de natură istorică nu mai puțin importantă. Este cunoscut faptul că R. Vulpe, într-un erudit studiu, a propus și susținut cu numeroase și variate

²⁸ Pentru amănunte, a se vedea Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroedja*, București, 1938, p. 125 și urm. De adăugat și comentariul mai nou al lui A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapesta, 1940, p. 32—33.

²⁹ Documentarea la A. Stein, *op. cit.*, p. 33 și nota 1.

³⁰ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 125—126 și A. Stein, *op. cit.* p. 33.

³¹ A. Stein, *op. cit.*, p. 33.

documente identificarea localității Piroboridava, menționată de Ptolemeu cu așezarea fortificată de la Poiana ³².

La această problemă, o importantă contribuție aduce un papir roman descoperit în Egipt și publicat acum peste 30 de ani de către A.S. Hunt ³³. Papirul cuprinde o situație la zi (pridianum) a cohorței I. *Hispanorum veterana equitata*, ce-și avea garnizoana în Moesia inferior, într-o localitate rămasă încă necunoscută. În rîndul 63 al acestui document se menționează că un detașament din această unitate se află „*Piroboridavae in praesidio*”.

Se pune întrebarea dacă Piroboridava menționată în papirul Hunt este aceeași cu cea pomenită de Ptolemeu și amîndouă sînt de identificat cu cetatea de la Poiana?

R. Vulpe n-a mai revenit mai pe larg asupra acestei probleme din 1931. Dar nici de o modificare a poziției de atunci nu avem vreo indicație. După părerea d-sale „papirul lui Hunt nu face decît să confirme și să completeze aceste constatări...”³⁴ Iar mai departe adaugă: „Din acest document rezultă că la începutul sec. II d. Chr. Piroboridava avea o garnizoană romană ținută de un detașament auxiliar, aparținînd armatei Moesiei inferioare...” și, încercînd să pună de acord datele obținute din săpături cu cele ale documentelor scrise, spune: „Acest fapt concordă perfect cu rezultatele săpăturilor noastre de la Poiana. S-a văzut mai sus că ultimele straturi din această stațiune conțin o enormă cantitate de vestigii de cel mai pur caracter roman, databile pînă după sec. II d. Chr.”³⁵

Din cele consemnate de conducătorul săpăturilor, este adevărat acum vreo 26 de ani, reiese că se tinde la acreditarea impresiei că cele două categorii de documente — material arheologic, și informația din papir — concordă din punct de vedere cronologic. În realitate lucrurile nu sînt chiar așa de clare și lămurite, precum par a reieși din felul în care este prezentată problema.

Fără a avea de gînd să insistăm, nu putem să nu relevăm faptul, după noi deosebit de important și semnificativ, că lipsa totală a monedelor romane din ultimele două decade ale secolului I și primele decade ale celui următor, tocmai cînd ele constituie *peste tot* în regiunea dintre Carpați și Nipru un document vorbitor, ne indică lipsa unui nivel arheologic databil în această perioadă.

Papirul Hunt în care este menționată Piroboridava și detașamentul roman, este datat în ultima parte a domniei lui Traian sau chiar în primii ani de domnie ai lui Hadrian, adică exact în etapa cronologică în care nu găsim un nivel de locuire pe cetățuia de la Poiana. Pentru a putea susține ca posibilă identificarea Piroboridavei din papirul Hunt cu cetățuia de la Poiana, ar trebui să putem documenta arheologic în mod clar și

³² R. Vulpe, *Piroboridava*, p. 17 și urm. Același, în RA, 1932, p. 257 și urm.

³³ *Register of a Cohort in Moesia*, în *Raccolta di scritti in onore di Giacomo Lumbroso*, Milano, 1925, p. 265 și urm. Cf. G. Cantacuzène, *Un papyrus latin relatif à la défense du bas-Danube*, în „Aegyptus. Rivista italiana di egittologia e di papirologia”, IX, 1928, p. 63 și urm. același în RHSEE, V, 1928, p. 38 și urm.

³⁴ R. Vulpe, *Piroboridava*, București, 1931, p. 19–21.

³⁵ *Ibidem*, p. 20.

convingător existența unui nivel de depuneri arheologice de la începutul secolului al II-lea, precum și resturi corespunzătoare din construcțiile în care a fost adăpostit detașamentul. Din rapoartele publicate pînă acum, asemenea descoperiri nu s-au făcut.

Pe baza materialului numismatic descoperit pînă acum în săpăturile de la Poiana și a interpretării date de noi mai sus, credem că nu se mai poate susține că Piroboridava menționată în papirul Hunt trebuie localizată pe cetățuia de la Poiana. Studiul fixării topografice al acestei localități va trebui să fie reluat în viitor.

Concluziile ce se degajează de pe urma studierii materialului numismatic de la Poiana, privit mai întîi în cadrul descoperirilor similare din Moldova și apoi pe un spațiu mult mai larg, acel al întregii lumi „barbare” dintre Carpați și Nipru, se impun de la sine : locuirea din etapa geto-dacă se încheie în primii ani de domnie ai lui Vespasian, dar același punct pare a fi fost locuit din nou în a doua jumătate a secolului al III-lea. Rămîne ca atît începutul, cît și sfîrșitul și conținutul acestei ultime etape să fie definit mai îndeaproape pe baza materialului arheologic și a altor observații.

BUCUR MITREA

НАХОДКИ РИМСКИХ МОНЕТ В ГЕТО-ДАКИЙСКОМ ПОСЕЛЕНИИ В ПОЯНЕ И ИХ ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Впервые собраны воедино находки кладов или отдельных римских монет в гето-дакийском поселении в Пояне, обнаруженных в процессе систематических раскопок в течение многих лет, руководимых супругами Р. и Е. Вулпе, и во время поисков, предпринятых местными любителями. Автор пытается придать им историческое значение в пределах тех же категорий находок в Молдове и даже на территории между Карпатами и Днепром.

Собраны данные о 17 группах найденных монетных кладов и единичных монет. Восемь из них — клады, а остальные — единичные находки.

Были подробно изучены — монета за монетой — группа из пяти кладов и восемь групп единичных монет — всего 647 монет; три остальные клада и единичная находка — всего 237 монет — не могли быть изучены, так как они были потеряны. Изученные монеты представляют 73,19%, а неизученные 26,81% общего числа. Значение процента изученных монет увеличивается, если добавить, что он включает все монеты, обнаруженные во время экспедиций для систематических раскопок в период 1927—1951 гг.

Ввиду формулировки исторических выводов, при изучении римских монетных находок руководились последней датой монет клада или единичных находок.

С этой точки зрения пумизматический материал — клады или одиночные находки монет — подразделяется на две большие категории: первая состоит из подавляющего большинства монет, хождение которых прекращается во время правления Веспасиана; вторая состоит из двух монет (денария времен Марка Аврелия и бронзовой монеты императора Тацита 275—276 гг.).

Что касается первой категории, то автор отмечает, что в двух кладах и трех группах отдельных находок в Пояне и на ее территории наиболее поздняя монета относится ко времени Веспасиана; группа отдельных монет датируется 69—70 гг., а все остальные находки — точно 71 г.

Из-за того, что римская императорская монета 71 г. в раскопках Пояны не обнаруживается и из-за отсутствия римской монеты конца I в. и в особенности начала II в. — хотя она обыкновенно находилась не только в монетных кладах, найденных на территории Молдовы (примечание 25), но и у всех «варварских» племен, осевших на территории между Карпатами и Днестром — автор приходит к заключению, что жизнь в крепостце в Пояне прекратилась вскоре после 71 г. и что поселение было покинуто во II в.

Из-за отсутствия более точной исторической документации о данной эпохе и области выдвигается гипотеза, что конец поселения можно связать с мероприятиями наместника Мезии Рубрия Галла после общих гето-дакийских и сарматских набегов в 69—70 гг., описанных Иосифом Флавием в „*De bella judaico*” (VII, 91—95). Вследствие понесенного поражения местное население было вынуждено покинуть мощную крепостцу в Пояне.

Из-за отсутствия монет императоров II в. и соответствующего археологического горизонта автор сомневается в том, что можно и далее считать это укрепленное поселение Пироборидавой, упоминаемой в папирусе Ганта. Действительно, упомянутый документ отмечает, что в последние годы правления Траяна отряд когорты *Hispanorum quingenaria equitata* находился в „*Piroboridavae in praesidio*”. Однако, из-за отсутствия монет начала II в. и археологического горизонта той же эпохи, а также археологических остатков, способных доказать присутствие римского гарнизона „*in barbaricum*”, характеризующееся, в первую очередь, соответствующими постройками, автор считает, что упоминаемая в папирусе Ганта Пироборидава не находилась в Пояне, что следует искать ее в другом месте.

Руководивший раскопками в Пояне Р. Вулпе отметил в последних докладах, что хождение римских монет прекращается в эпоху Веспасиана; он склонен датировать гето-римский культурный горизонт периодом правления этого императора.

LES MONNAIES ROMAINES DÉCOUVERTES DANS L'ÉTABLISSEMENT GÉTO-DACE DE POIANA ET LEUR IMPORTANCE HISTORIQUE

(RÉSUMÉ)

Les découvertes de monnaies romaines, sous forme de trésors ou de pièces isolées, dans la station géto-dace de Poiana, tant à l'occasion des fouilles systématiques, poursuivies pendant des années par les époux R. et E. Vulpe, qu'au cours des farfouillages d'amateurs locaux, sont rassemblées ici pour la première fois par l'auteur qui cherche à leur trouver une signification historique dans le cadre des mêmes catégories de découvertes faites en Moldavie et même dans l'espace compris entre les Carpates et le Dnieper.

Il a réuni en tout 14 informations comprenant des renseignements relatifs à 17 lots de découvertes monétaires : trésors et trouvailles isolées. De ce total, huit sont des trésors, et le reste de neuf des découvertes isolées.

L'auteur a minutieusement examiné, pièce par pièce, un groupe de cinq trésors, ainsi que huit lots de monnaies isolées, lesquels comprennent en tout 674 pièces ; le reste de trois trésors et une découverte isolée représente un total de 237 pièces, qui n'ont pas pu être examinés par suite de leur disparition. Les monnaies étudiées représentent 73,19%, celles qui ne l'ont pas été 26,81%. L'importance du pourcentage des monnaies étudiées augmente si l'on tient compte de ce que ces dernières comprennent la totalité des monnaies découvertes au cours des fouilles systématiques de 1927 à 1951.

Dans le but de formuler les conclusions historiques qui découlent de l'étude des monnaies romaines mises au jour, l'auteur s'est attaché à établir la date de la monnaie la plus récente provenant soit de trésors, soit de découvertes isolées.

Considéré de ce point de vue, ce matériel numismatique — trésors et monnaies isolées — se subdivise en deux grandes catégories : *la première*, comprenant la majeure partie, s'arrête au règne de Vespasien, *la seconde*, qui ne comprend que deux pièces, — un denier du temps de Marc-Aurèle et une monnaie de bronze de l'empereur Tacite (275—276).

Pour la première catégorie, l'auteur note que, pour deux trésors et trois lots isolés, déconvertis à Poiana et dans ses environs, la monnaie la plus récente remonte à l'époque de Vespasien, datant des années 69 à 70 dans le cas d'un lot de monnaies isolées, et *dans tous les autres cas, exactement de l'année 71.*

Du fait que dans les découvertes de Poiana les monnaies impériales romaines s'arrêtent à l'année 71 et du fait de l'absence des monnaies romaines de la fin du Ier siècle et surtout du début du IIe siècle, que l'on retrouve ordinairement, non seulement dans les trésors de monnaies romaines découvertes en Moldavie (v. plus haut, la note n° 25 qui en donne quelques exemples), mais encore sur le territoire des tribus «barbares» établies

entre les Carpates et le Dnieper, l'auteur déduit que la place forte de Poiana cessa d'être habitée peu après l'année 71 et qu'elle ne l'était plus au IIe siècle.

Faute d'une documentation historique quelque peu précise sur cette époque et cette région, l'auteur formule l'hypothèse que c'est à la suite des mesures prises par Rubrius Gallus, gouverneur de la Mésie, en raison des attaques conjuguées des Géro-Daces et des Sarmates (69—70), relatées par Flavius Josèphe (*De bello judaico*, VIII, 91—95), que Poiana cessa d'être habitée. La défaite subie aurait mis la population locale dans la nécessité d'abandonner la place forte de Poiana.

L'absence de monnaies frappées sous les empereurs du IIe siècle et, par suite, celle d'un niveau archéologique correspondant, fait mettre en doute l'identité de la station fortifiée de Poiana et de la localité de Piroboridava, mentionnée par le papyrus Hunt. En effet, ce document note qu'un détachement de la *Cohors Hispanorum quingenaria equitata* se trouvait à «Piroboridavae in praesidio» dans les dernières années du règne de Trajan. Or, l'absence de monnaies du début du IIe siècle et celle d'un niveau archéologique de la même époque, tout comme l'absence de vestiges archéologiques susceptibles d'attester la présence d'une garnison romaine «in barbaricum», impliquant en premier lieu des constructions adéquates, induit l'auteur à penser que la Piroboridava du papyrus Hunt se trouvait ailleurs qu'à Poiana, et qu'il y a lieu d'entreprendre de nouvelles recherches pour sa localisation.

R. Vulpe, qui dirigea les fouilles de Poiana, mentionne dans ses derniers rapports que les pièces de monnaie romaines s'arrêtent à Vespasien, inclinant, de ce fait, à faire remonter au règne de cet empereur le niveau de civilisation géro-romaine.
